

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ В СИСТЕМІ АПК

М. М. Музичук, аспірант^{*}

Вінницький національний аграрний університет

Розглядаються тенденції розвитку кооперативного руху в аграрній економіці, аналізується динаміка формування кооперативів на прикладі адміністративного регіону, пропонується нормативно-правове забезпечення кооперації в АПК.

Постановка проблеми. Досвід розвинутих країн світу та вітчизняна практика доводять необхідність розвитку кооперативного руху в аграрній економіці. В той же час становлення кооперації як економічного явища, розвиток кооперативного підприємництва в аграрній сфері вимагає належного науково-теоретичного обґрунтування та відповідної підтримки на державному рівні. Існуючі державні механізми, які покликані забезпечувати функціонування, підтримку та розвиток кооперативних форм у сільському господарстві, є недосконалими та потребують принципового перегляду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика сільськогосподарської кооперації широко висвітлена в працях відомих українських вчених: В. В. Зіновчука, В. К. Збарського, М. Й. Малика, О. М. Онищенко, Г. В. Черевко, В. В. Юрчишина та багатьох інших. Вони розвиваються і осучаснюють кооперативні ідеї, розроблені відомими теоретиками кооперативного руху В. М. Чайковим і М. І. Туган-Барановським. Проте, не всі проблеми сучасного стану кооперативного руху є достатньою мірою вивченими, а тому потребують подальших наукових пошуків.

Мета та методика дослідження. Метою даного дослідження є обґрунтування науково-теоретичних та прикладних засад доцільності кооперації товаровиробників в аграрній економіці та визначення напрямів і заходів подальшого розвитку кооперативного руху на селі. У ході написання даної публікації використовувались загальнонаукові та спеціальні методи, серед яких: монографічний (встановлення особливостей розвитку кооперативного руху на прикладі сільськогосподарських кооперативів); економіко-статистичний (оцінка динаміки розвитку кооперативів); табличний та графічний (наочний показ динаміки економічних процесів та демонстрації схем взаємозв'язків між суб'єктами кооперативного процесу) та інші.

^{*} Науковий керівник – к. е. н., доцент Г. В. Янчук

Виклад основного матеріалу. Динаміка структури валової продукції сільського господарства, більше 60 % якої виробляється в господарствах населення, спонукає до постановки питання про доцільність залучення таких господарств до процесів аграрно-промислової інтеграції. Ці дрібні товаровиробники є уразливими до динамічного впливу чинників оточення (науково-технічний прогрес, доступність джерел фінансування, попит на місцевих ринках тощо), а будь-які прояви стагнації, втрата оперативного зв'язку з навколишнім середовищем є першим кроком до регресу. Стабільність позицій таких малих аграрних підприємств завжди відносна і для збереження життєздатності вони мають з відповідною періодичністю пристосовувати свій розмір та внутрішню конфігурацію до нових викликів і загроз.

Економічна та соціальна диференціація сільськогосподарських товаровиробників призвела до формування у багатьох регіонах України двополосної структури аграрного сектора, де паралельно співіснують потужні аграрно-промислові корпорації та дрібні сільгоспідприємства й сімейні господарства населення.

Узагальнення досліджень розвитку сільськогосподарського виробництва у сільських домогосподарствах дозволяє стверджувати, що цей сектор економіки практично досяг межі свого зростання за рахунок мобілізації внутрішніх ресурсів сільських сімей та кооперації з сільськогосподарськими підприємствами. Господарства населення змушені займатись самоексплуатацією та нелегальними формами ресурсозбереження, головним чином за рахунок сільськогосподарських підприємств, завдаючи матеріальної шкоди підприємствам, де самі ж працюють, нерідко породжуючи територіальні конфлікти на рівні сільської громади. Відірваність господарств населення від ринків позбавляє їх власників стимулів розвитку товарного виробництва, змушуючи вести напівнатуральне господарство. Не будучи конкурентами для великих сільськогосподарських підприємств через різницю в галузевій структурі та спеціалізації, господарства населення нарощують виробництво продукції, що скорочується у великих і середніх аграрних підприємствах. Саме з цих позицій вони стають об'єктом економічного інтересу переробних підприємств, що відновлюють власну сировинну базу. Власники особистих переробних підприємств зацікавлені в аграрно-промисловій інтеграції, яка передбачає прозорий та ефективний розподіл кінцевих результатів господарювання. При цьому інтеграційні зв'язки господарств населення з суспільним виробництвом повинні передбачати:

- організаційно-економічні заходи із забезпечення матеріальних умов виробництва у господарствах населення;
- економічні стимули розвитку виробництва сільськогосподарської продукції у господарствах населення з врахуванням об'єктивних відмінностей умов функціонування;
- оцінку та розподіл результатів діяльності господарств цієї категорії як з точки зору обсягів виробництва продукції у них, так і ролі їх у відшкодуванні витрат на виробництво продукції господарств населення суспільним господарствам.

Це забезпечує розвиток корпоративного руху на селі, зокрема створення виробничих і обслуговуючих кооперативів. Динаміка формування останніх представлена в табл.1.

Наведені в таблиці дані переконливо доводять, що тенденція до збільшення кількості обслуговуючих кооперативів у розрізі регіонів країни ще надто повільна. Винятком є лише Вінницька, Луганська, Полтавська, Тернопільська області та АР Крим, у яких на початок 2001 року обслуговуючих кооперативів практично не було.

Що стосується виробничої кооперації, то, як засвідчують дані вітчизняних науковців, їх кількість скоротилась по Україні більше ніж удвічі, а чисельність зайнятих у цьому секторі аграрного виробництва зменшилась у чотири рази. Однак і за цих умов обсяги виручки від реалізації продукції (робіт і послуг) кооперативів зріс на 58,4 %, прибуток – у 8 разів, а рівень рентабельності підвищився на 4,2 пункта.

Більш конкретно процеси кооперації на селі можна прослідити на прикладі Вінницької області. Станом на 2013 рік в регіоні було зареєстровано та функціонує 83 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, в т. ч.: молочних – 43, м'ясних – 2, плодоовочевих-5, з обробітку землі – 9, інших – 24. Найбільше обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів створено у Хмельницькому (21), Жмеринському (18), Вінницькому (7) та Немирівському (5) регіонах. За 2013 рік даними кооперативами надано громадянам послуг в сільській місцевості на 13,3 млн грн.. Членами сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є 147 осіб, а кількість працюючих складає 160 осіб.

Разом з тим, на сьогодні потенціал сільськогосподарської кооперації в області залишається не повною мірою реалізованим. Основними проблемами функціонування і розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є: недостатній рівень державної підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації; низький рівень професійних знань управлінського

персоналу щодо цілей, мети і технології створення кооперативів; відсутність спеціалізованої підготовки фахівців у цій сфері діяльності.

Таблиця 1

Динаміка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні

Регіон	Рік							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
АР Крим	26	26	26	96	105	105	109	110
Вінницька	32	37	42	70	73	73	77	77
Волинська	31	33	35	37	35	35	41	46
Дніпропетровська	46	32	32	35	36	35	40	39
Донецька	56	58	29	30	29	29	35	33
Житомирська	79	79	83	83	83	83	88	86
Закарпатська	47	54	54	19	19	19	23	22
Запорізька	54	54	54	34	34	13	15	14
Івано-Франківська	158	158	158	34	34	34	39	33
Київська	36	65	65	21	21	21	22	21
Кіровоградська	15	19	15	12	13	10	9	9
Луганська	5	13	15	13	13	13	12	12
Львівська	30	47	44	39	38	38	37	36
Миколаївська	26	26	11	11	11	11	11	10
Одеська	32	23	22	26	21	21	20	20
Полтавська	15	49	39	26	28	28	29	28
Рівненська	34	34	34	34	24	24	28	29
Сумська	6	10	32	38	72	72	75	77
Тернопільська	33	37	40	44	44	44	49	48
Харківська	100	31	8	40	23	24	28	29
Херсонська	44	44	44	45	45	45	48	49
Хмельницька	81	81	81	81	85	85	84	83
Черкаська	49	52	20	21	18	18	18	18
Чернігівська	14	15	15	15	8	8	8	8
Чернівецька	6	50	46	46	48	48	47	47
Всього	1055	1127	1044	970	979	936	981	963

Джерело: Дані Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Іншим стримуючим фактором розвитку кооперативних форм господарювання є неупорядкованість нормативно-правової бази стосовно інтеграційних процесів в АПК. Так, згідно Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» виробничі кооперативи

здійснюють свою господарську діяльність на засадах підприємництва з метою отримання доходу [1]. Господарським Кодексом України визначається, що дохід виробничого кооперативу формується із надходжень від господарської діяльності та спрямовується на оплату податків та інших обов'язкових платежів. Це означає, що у випадку, коли об'єднуються фермери, які за Законом України «Про фермерське господарство» є підприємцями і юридичними особами, то вони мають сплачувати сільськогосподарський податок як фермери згідно з Податковим Кодексом України та сплачувати податок на прибуток від загального доходу кооперативу.

У випадку об'єднання особистих сільськогосподарських господарств у виробничий кооператив, діяльність яких згідно з Законом України «Про особисте селянське господарство» [2] не відноситься до підприємницькою, а також вони не сплачують податок, то, об'єднавшись у кооператив, вони мають сплачувати сільськогосподарський податок згідно із Податковим Кодексом України. Можна стверджувати з великою долею ймовірності, що це слугує причиною низьких темпів розвитку кооперативного руху в АПК.

Висновки. Результати дослідження підтверджують доцільність та необхідність формування обслуговуючих та виробничих кооперативів в сільській місцевості. Кооперація забезпечує додаткове виробництво продовольчих товарів та послуг та сприяє через створення нових робочих місць зайнятості на селі. Широкомасштабне формування кооперативів в сільській економіці на сьогодні стримується через відсутність дієвої державної підтримки його розвитку та недосконалість діючого господарського законодавства.

Список використаних джерел

1. Про сільськогосподарську кооперацію [Електронний ресурс]: Закон України від 17.07.1997 №469/97-ВР (ред. станом на 19.01.2013 р.). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/469/97-вр>.
2. Калетнік Г.М. Податок на землю: чи варто город городити / Г. М. Калетнік // Урядовий кур'єр. – 2013. – 1 квітня.